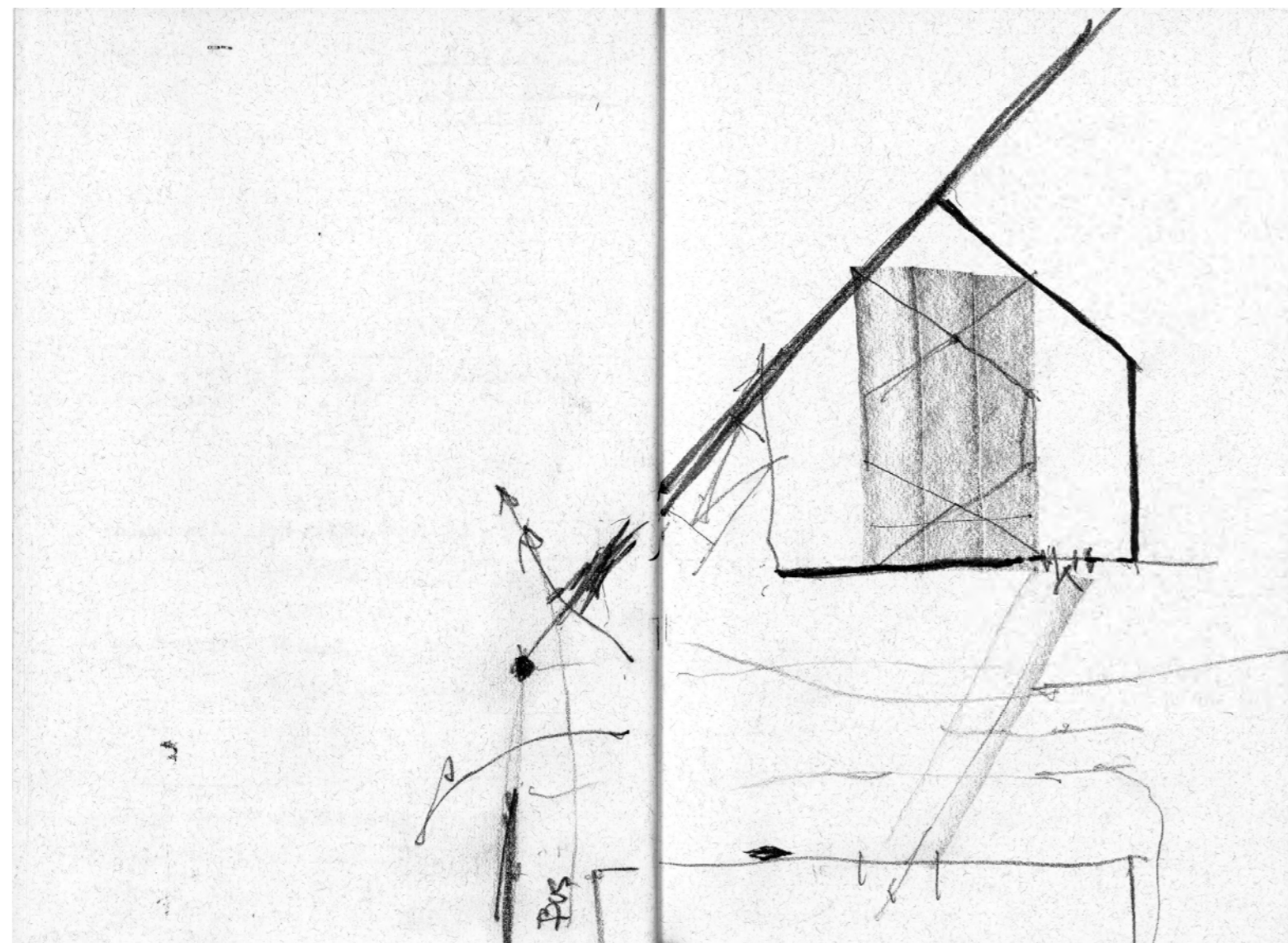

Het gebouw moet als icoon door zijn verschijningsvorm het pittoreske van de stad, van de wijk, van de omgeving storen. Het moet een gebouw worden dat de wijk, de buurt, zelfs de stad overstijgt, om de eigen betekenis te verdiepen en te accentueren. Het project moet aan de plek toevoegen wat er in de kazerne verloren is gegaan door de herbestemming ervan.

Tussen de kazerne en de voorhofmuur van het museum wordt het museumplein verhard en gedetailleerd zoals de grote markt van Mechelen. Zodoende wordt het een herkenbare gemeenschapsplaats in de stad. Een muur verkleint gedeeltelijk de opening aan de Tinnellaan, de footprint van de muur wordt op maarveld herkenbaar doorgezet tot aan het hoek van de kazerne. Vanaf die hoek wordt het een keermuur tegen het verkeer en beschermt bezoekers vanaf de autocathaven naar het plein. De gedenkplaten aan de kazernegevel en het monument blijven ter plaats. Van de beplanting wordt de prachtige treurwilg bewaard.

Het museumgebouw wordt gevormd door een voorhofmuur. De ommuring is ruw, grof, onaf. Een ommuring met een, gedeeltelijk erop een gebouw.

JOODS MUSEUM VAN DEPORTATIE EN VERZET

Wij gaan ervan uit dat we alleen op het eigen terrein van de Vlaamse gemeenschap ontwerpen en bouwen. M.a.w. binnen de begrenzing van de eigendom in de kazerne, het terrein van de oude gevangenis/school en het tussengelegen openbaar gebied.

Wij raken niet aan de kazerne, alleen het interieur van de beschikbare ruimtes wordt ingericht. Aan de binnenplaats wordt niet geraakt.

Dat men ooit op een wat gedachteloze, zeg maar schaamtelijke manier hier heeft verbouwd, behoort nu ook tot onze geschiedenis en dus schuld. Het zou ons inziens verkeerd zijn die geschiedenis weg te gommen.

Het respectloze moment moet, al is het met plaatsvervangende schaamte en schuldgevoel, bewaard worden.

Want daarover gaat dit project. Herinneringen, niet wegmoffelen, niet doen vergeten, ook niet hoe het er recent en ook nu aan toegaat, niet corrigeren.

Stel even dat de binnenplaats en de kazerne niet verbouwd en herbested waren, dan lag het voor de hand het ganse project te realiseren op de plaats waar alles is gebeurd. Stel dat men alleen de gebouwen zou hebben verbouwd en de binnenplaats ongeroerd hebben gelaten dan was deze plaats met zekerheid het sterkst denkbare memoriaal, ook al zouden de wanden, de gevels, bewoond zijn.

(Al kan men zich afvragen of er rond die plek kan gewoond worden)

Ook dan zou er plaats buiten de kazerne moeten gezocht worden om het museumprogramma te realiseren.

Vanuit eenzelfde gedachte, vanuit respect kunnen wij het niet verantwoord een gewezen gevangenis, verbouwd tot school (opvoeding en onderwijs van wisselende regime) te hergebruiken. Het feit dat Duitse eenheden, die de "operaties" uitvoerden er ingekwartierd waren, is des te meer reden om het gebruik te "ruïneren".

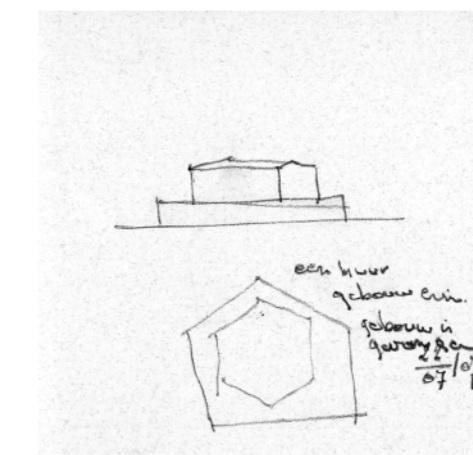
Niet te wissen, maar ervoor zorgen dat het nooit weer kan gebruikt worden. Hergebruik ervan lijkt ons net zo dom als toen de binnenplaats werd "hergebruikt". Het gaat niet over mogelijk een andere bestemming dan waarvoor het bedoeld was, het gaat om de bezieling ervan.

De bedoeling van behoud moet zijn de stad blijvend te continueren, te verduurzamen en is hier ongepast. Het gaat er niet om het geheugen ervan te wissen, maar als restant een rol te laten als ruïne, niet als verwijzing maar een voltooide bestemming. Het wordt een nutteloos, doeleloos quasi-archeologisch overblijfsel. Wat Giorgio Grassi, "nature morte" noemt. Als restant, opgenomen in een muur, moet het helpen de pittoreske warmte van de plaats weg te nemen.

Daartoe wordt het gebouw gesloopt, de voorgevel ervan wordt verzaagd tot ruïne waarvan de behouden fragmenten ingemetseld worden in een voorhofmuur. Een nieuwe toegang wordt gezaagd naast de dichtgemetselde bestaande poort.

Deze manier van ruïneren is in voor- en zijgevel al enkele keren ingezet bij het uithakken van de gevangenisramen tot schoolvenster en in de zijgevel het dichtmetselen ervan.

Dit "onaffe" aspect van deze nieuwe straatgevel sluit aan bij een eeuwenoude traditie in het jodendom om in synagogen bewust een onvolkomenheid aan te brengen om tot uitdrukking te brengen dat na de verwoesting van de tempel (70 v. Ch.) geen enkel gebouw meer volmaakt kan zijn.

Perspectief plein

De Joden zijn vervolgd omdat ze Jood waren, zijn. Het project moet een Joods gebouw zijn. Wat is een Joods gebouw?
Het meest Joods is een synagoge.

Een synagoge is de getuigenis van het Joods geloof in de stad, in de gemeenschap. Het is de plaats van samenkomst (Grieks: sunagooge) het leerhuis waar rabbijnen onderrichten, de sjoel (Jiddisch voor school). Het is de spiegeling van de inrichting van de tempel. In het jodendom is de synagoge het samenbindende en conserverend element.

Dit museum heeft geleerd van de synagoge. Een museum dat ernaar verwijst zonder letterlijk te imiteren, maar als een "analoog" naar waarden en betekenis ervan op zoek gaat. Het bestuderen van de leer, het, "leren" werd de belangrijkste opdracht voor de Joden om tot God te komen. De rabbijn werd de leraar en de synagoge de plek van samenkomst. De synagoge werd aangeduid als sjoel (Duits, "Schule", Latijn, scuola)

Vaak zijn er naast de gebedsruimte ook les- en leerlokalen en een bibliotheek. Met betrekking tot het gebouw werd het Joodse aspect gezocht in symbolische details en vooral in het voorhof, dat verwijst naar de tempel van Solomon. Door de omringende laagbouw werd voldaan aan het voorschrift dat de synagoge hoger moet zijn dan de huizen, zodat hij "voor iedereen zichtbaar is."

Het museum is niet zomaar een opslag van historisch materiaal, het wordt een labo voor studie en research, een stille terughoudende ruimte voor lezing en reflectie. Het is een intercultureel intellectueel centrum dat antwoorden zoekt aan een vandaagse samenleving. Het museum is een institutie met spirituele gelaagdheid. Je kan het museaal materiaal beschouwen als giften, als offers en de opslagplaatsen van die offerings, het delicate, precieuzen van de geboden giften opslaan in "tempels".

"Temple for learning, for concentration" L. Kahn. Analogeën genoeg om met het thema van de synagoge verder te werken. (Treffend is dat het Joodshistorisch museum van Amsterdam onderdak heeft gevonden in de synagoge van de Asjkenazische Joden.)

Bij het opstarten van een project ga je steeds opnieuw op zoek. Op zoek naar de essentie, naar het wezen van de opdracht, naar het innerlijke ervan. Op zoek omdat je plaatsen, ruimten en vormen wil betekenis, ziel geven. Zoals Louis Kahn zei, "Hieruit volgt de bestaanswil van iets dat de vorm ervan zal bepalen." Dit project is een plek waar respect moet geïnstalleerd zijn door de behandeling van de plaats en het gebouw.

Het is een uitgangspunt om de nieuwbouw in de oude gevangenis te sluiten door de gevangenis muren te bewerken en door het dak en de binnenplaats vrij te maken voor het beoogde programma.

De geruïneerde muur van het arresthuis wordt aangevuld met een nieuwe muur die duidelijk de grenzen van het museum definieert. De nieuwe muur sluit aan op de originele resten van de oude stadsmuur. Gedeeltelijk is dit de onderbouw van het museum. Gedeeltelijk gaat deze muur daar in westelijke richting aan voorbij. Met de muur en met de gemetselde grondvesten van de muur maken we een nieuwe poort. Met een verlaagde muur wordt het veilig in- en uitstappen van de bezoekers die per bus arriveren, georganiseerd. En met de verlengde muur wordt de entree van de ondergrondse parkeerplaats aan de stadse zijde van de nieuwbouw voor het museum bepaald.

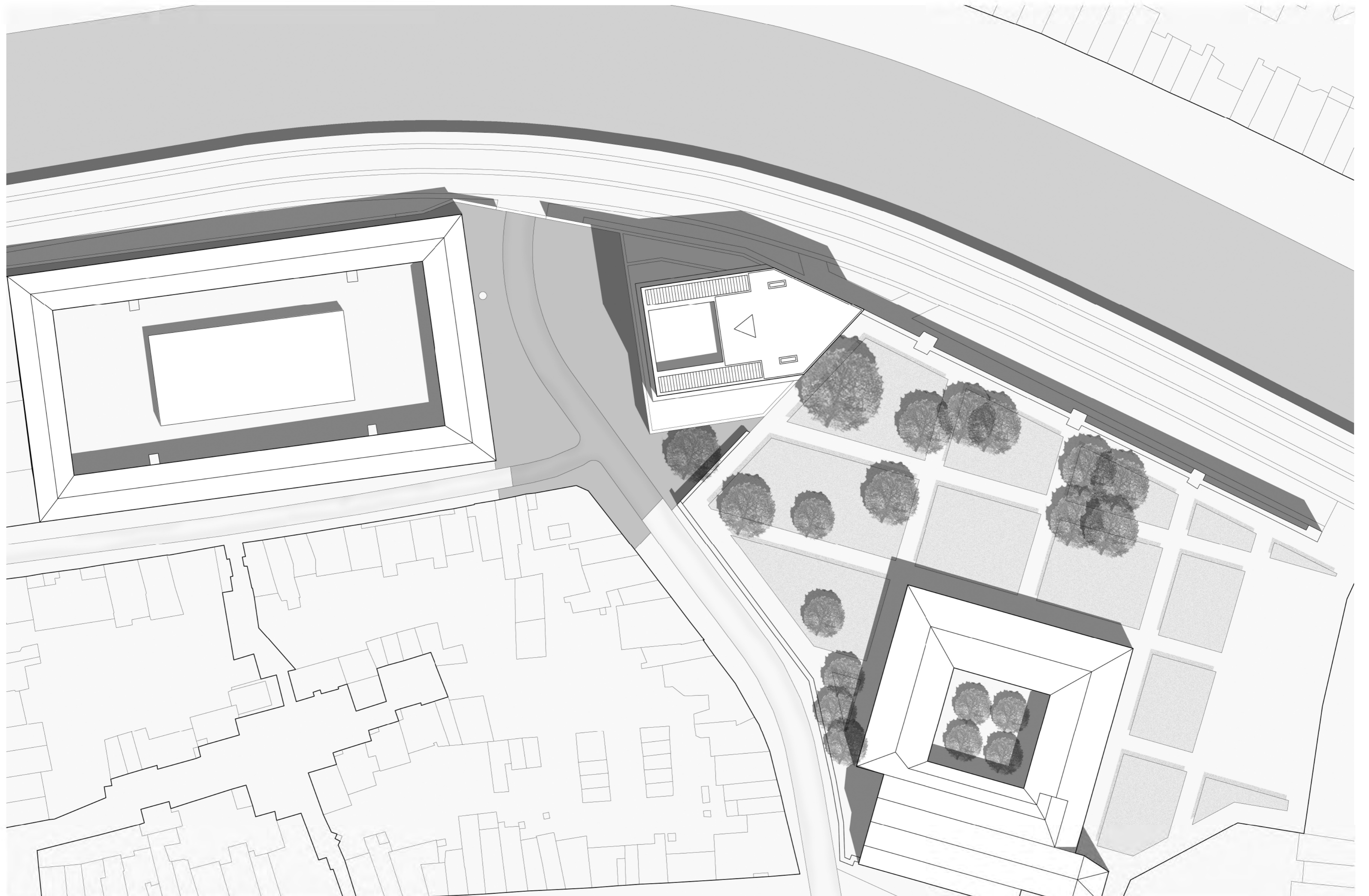
Tegelijk ontstaat er voor de oude kazerne en voor het nieuwe gebouw een plein met een eigen en bepaald karakter. In eerste instantie is het karakter van dit plein bepaald door de gebouwen, de muur en de straten.

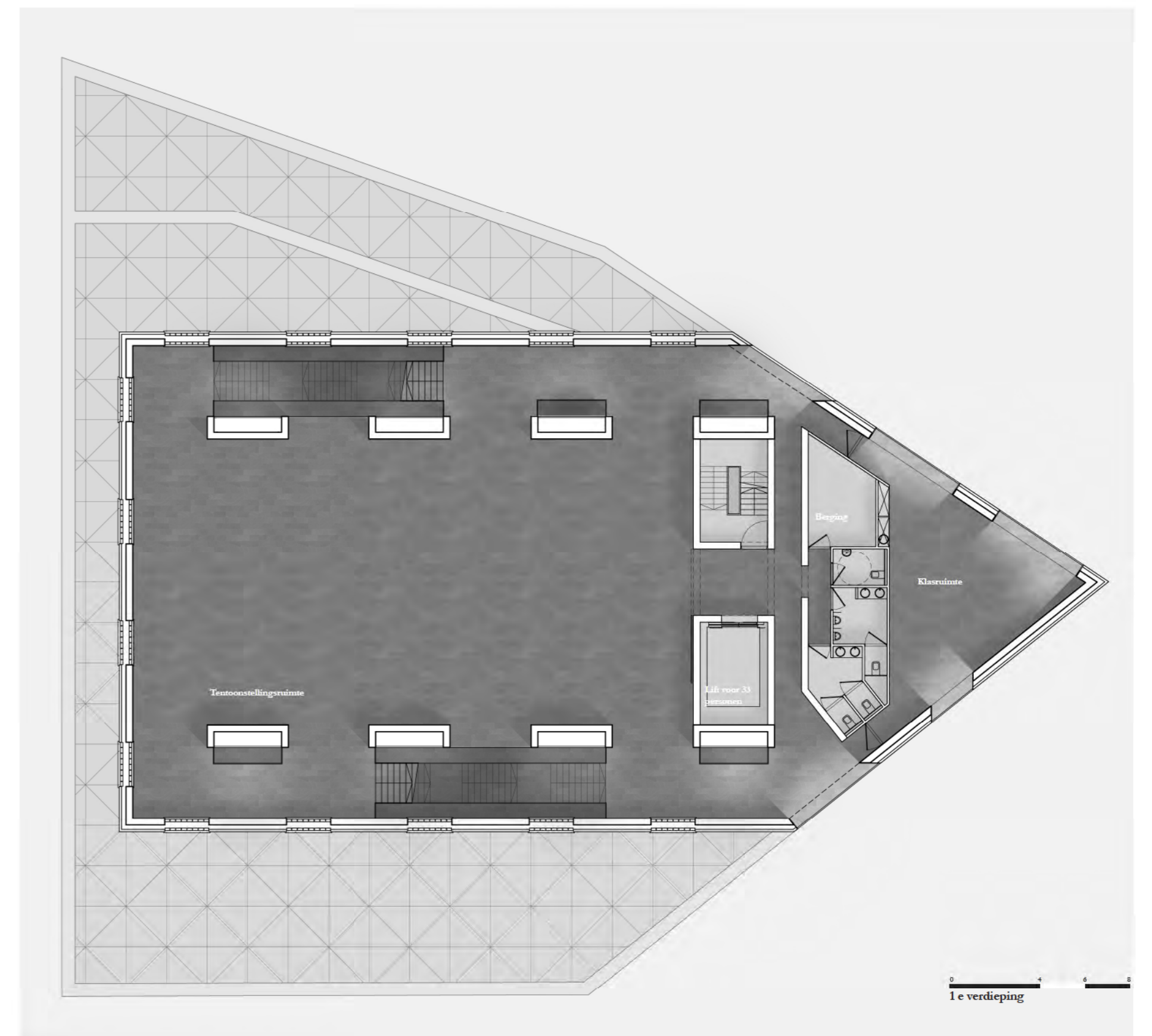
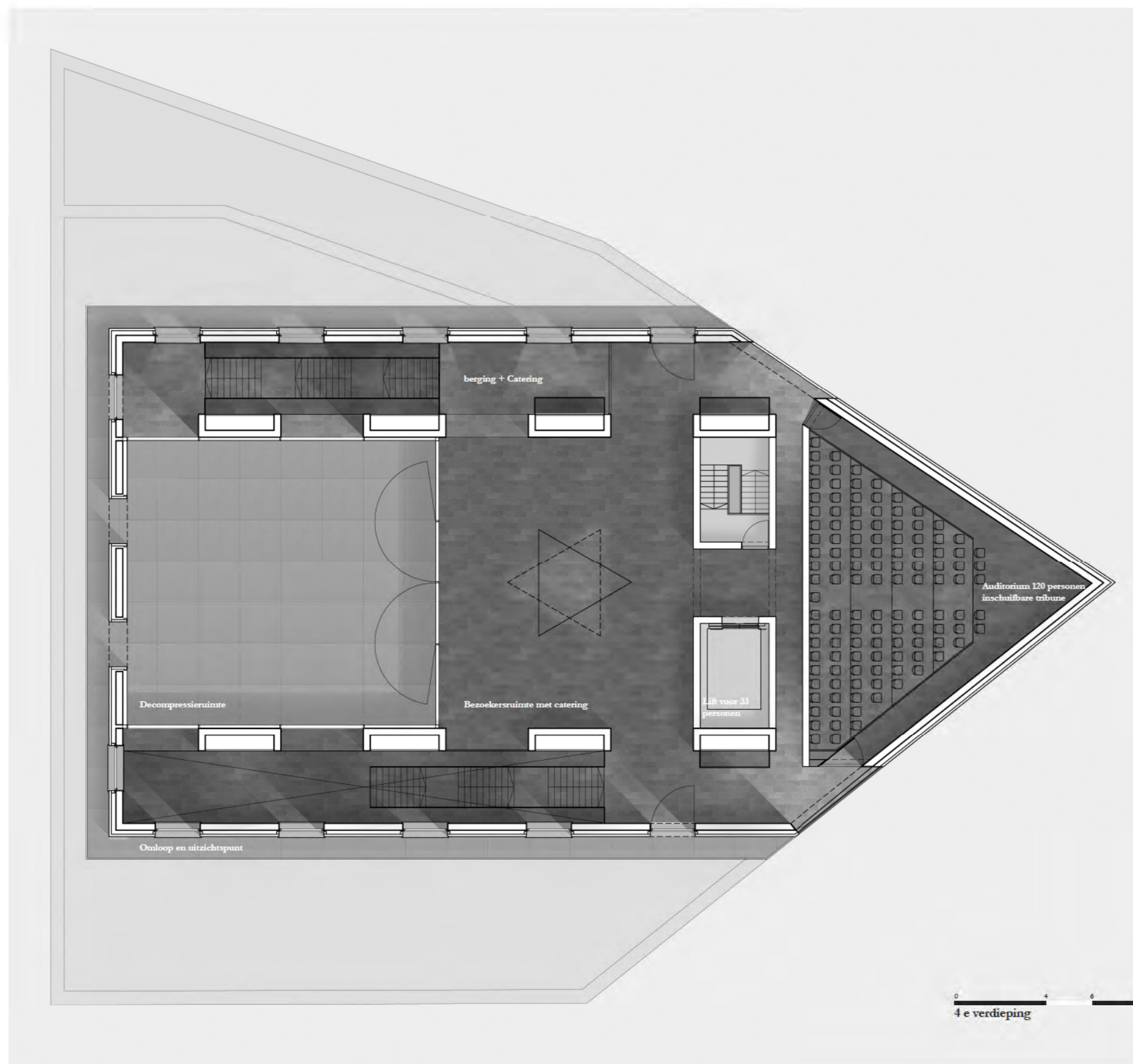
Door nu dit plein in te richten op de wijze en met de materialen waarmee men enkele jaren geleden de straten en pleinen in het stadscentrum rond kathedraal en raadhuis opnieuw heeft gemaakt, wordt dit plein één van de markante pleinen van de historische stad. Maar nu niet met levendige terrasjes, doch met het museum, memoriaal, documentatiecentrum en de doorgang naar de binnenplaats.

Voorgesteld wordt straat en stoepen in één en hetzelfde materiaal uit te voeren. De Goswin de Stassartstraat wordt met een vaste breedte bol gestraat, zoals overal elders gebruikelijk, doch vanaf de hoek met de Nokerstraat met de nieuwe traditionele materialen. De Goswin de Stassartstraat wordt verlengd met een zo natuurlijk mogelijke loop en gescheiden van de rest van het plein door een subtiele lijngoot. De afwezigheid van een overduidelijk tracé, zal de auto's afremmen. Aan de voet van de kazerne ontstaat een licht hellend vlak in de richting van het nieuwe gedeelte van het museum. De stoepen aan de voet van de kazerne, de poort van de kazerne, de verlengde muur, de straat en het hellend vlak zijn allen in hetzelfde materiaal aan te leggen. Zij maken het plein. De normaliteit en herkenbaarheid van de gebruikte materialen op de grond hebben een paradoxaal effect. Aan dit plein staat het donker gemetselde nieuwe gebouw.

Vanuit de opdracht wordt gevraagd een uitspraak te doen over de oude kloostertuin, ook al is dit geen grondgebied van de Vlaamse gemeenschap. Het grid van de oorspronkelijke tuin opnieuw introduceren, samen met de ommuring van weleer, zou een passend opzet zijn in het concept. Het vormt echter geen onlosmakelijk deel van het ontwerp en is in die zin ook suggestief aangegeven.

Er is het plein, dat zo op het eerste gezicht een normale en authentieke plek inneemt in de stad. De kazerne en de binnenplaats in de kazerne hervinden hun plek aan de straat. Maar aan de overzijde is er de ruimte binnen de bewerkte muren van het arresthuis. Daar is een overdekte binnenplaats, een zaal, tentoonstellingsruimte en een vrije ruimte met een omloop op het dak. Die ruimte op het dak is er als onderdeel van de tentoonstelling en het memoriaal. Vanaf de omloop kijkt men rond over de stad en terug op de binnenplaats van de kazerne.

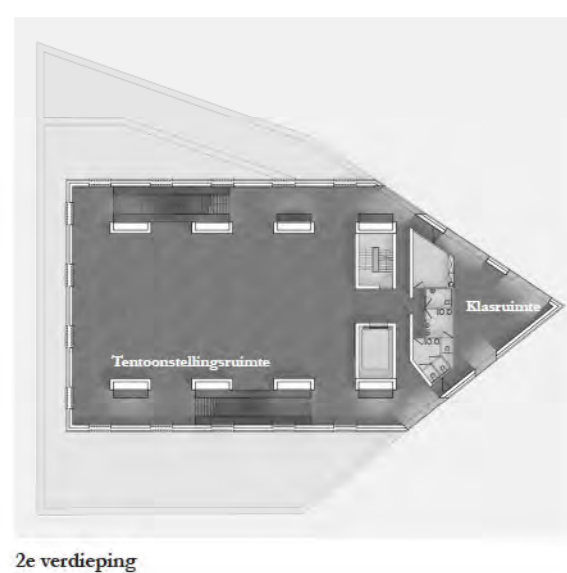

Het gelijkvloers gaat geen relatie aan met de stad. Geen gemakkelijk opvallende inkompartij, niet in het centrum van het plein, maar aan de zijkant. Donald Judd heeft gelijk, dat symmetrie de regel is en asymmetrie de uitzondering. Dit project is uitzondering, het probeert niets volgens "de regels" op te lossen; De inkom is niet symmetrisch maar "opzigezet" ook niet tegenover de poort van de kazern, heeft geen luifel, een bijna secundaire inkom een schuifpoort: het welkom van een treinwagon. Eens binnen staat de figuur van één man tegen de muur gezet. Verwijzend naar de executie op het naastliggende terrein.

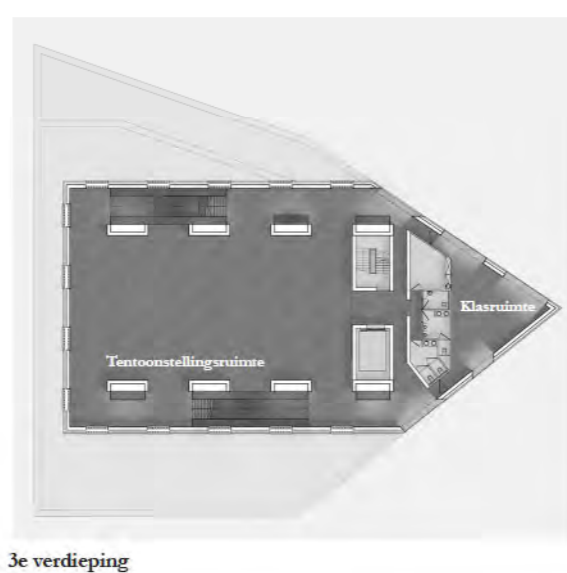
Het grid, de geometrie van de opbouw is niet enkelvoudig. Het onderliggend grid is verschillend voor opdeling van de gevel en indeling van de binnenstructuur.

Twee lagen: gelijkvloers en dakverdieping hebben natuurlijk licht, de drie tussenliggende lagen zijn blind. Op het gelijkvloers dragen 12 gietijzeren kolommen het gebouw, en staan voor de 12 stammen van het Jodendom (afstammend van de twaalf zonen van Isaac, zoon van stamvader Abram) De gietijzeren kolommen zien er allemaal gelijk uit, maar door hun individuele, fijnzinnig sculpturale behandeling vertellen zij veel verhalen over waarvoor het museum staat. De vrije ruimte tussen de dragende schachten, tevens kanalen voor (wisselende) infra per laag, is 12.7 m bij 21.6 meter.

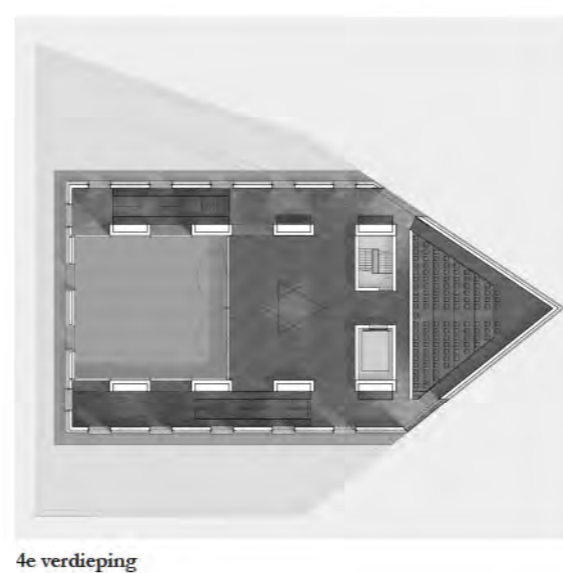
Rondom zijn er galerijen en trappen samen zorgen zij ervoor dat vele soorten lay-out van tentoonstellingen geaccommodeerd worden.

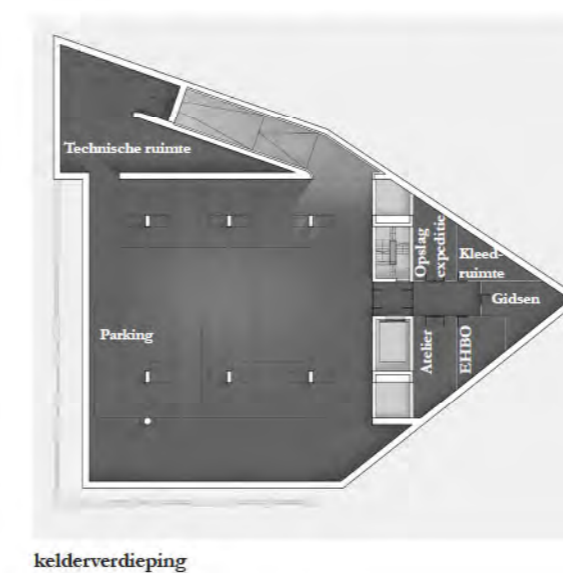
2e verdieping

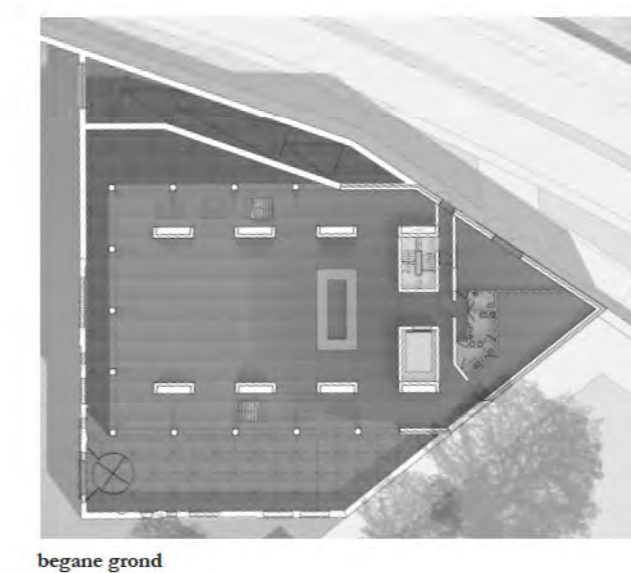
3e verdieping

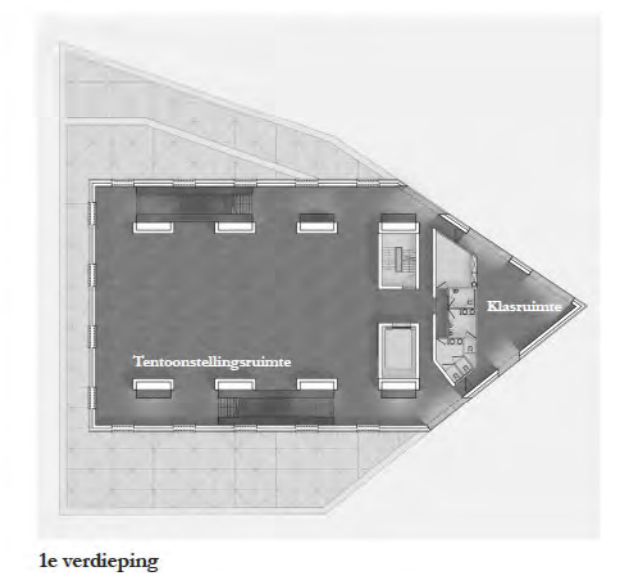
4e verdieping

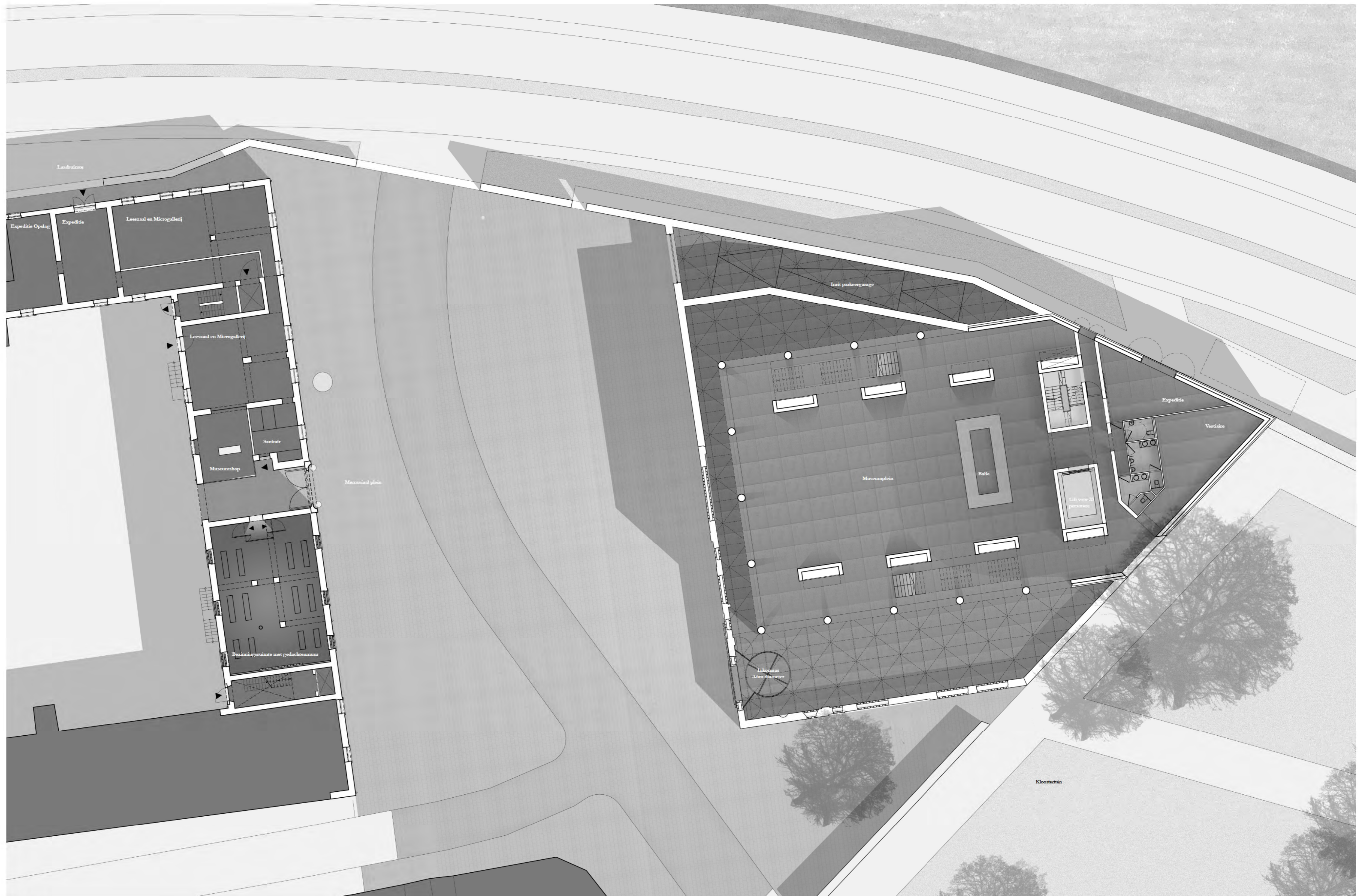
kelderverdieping

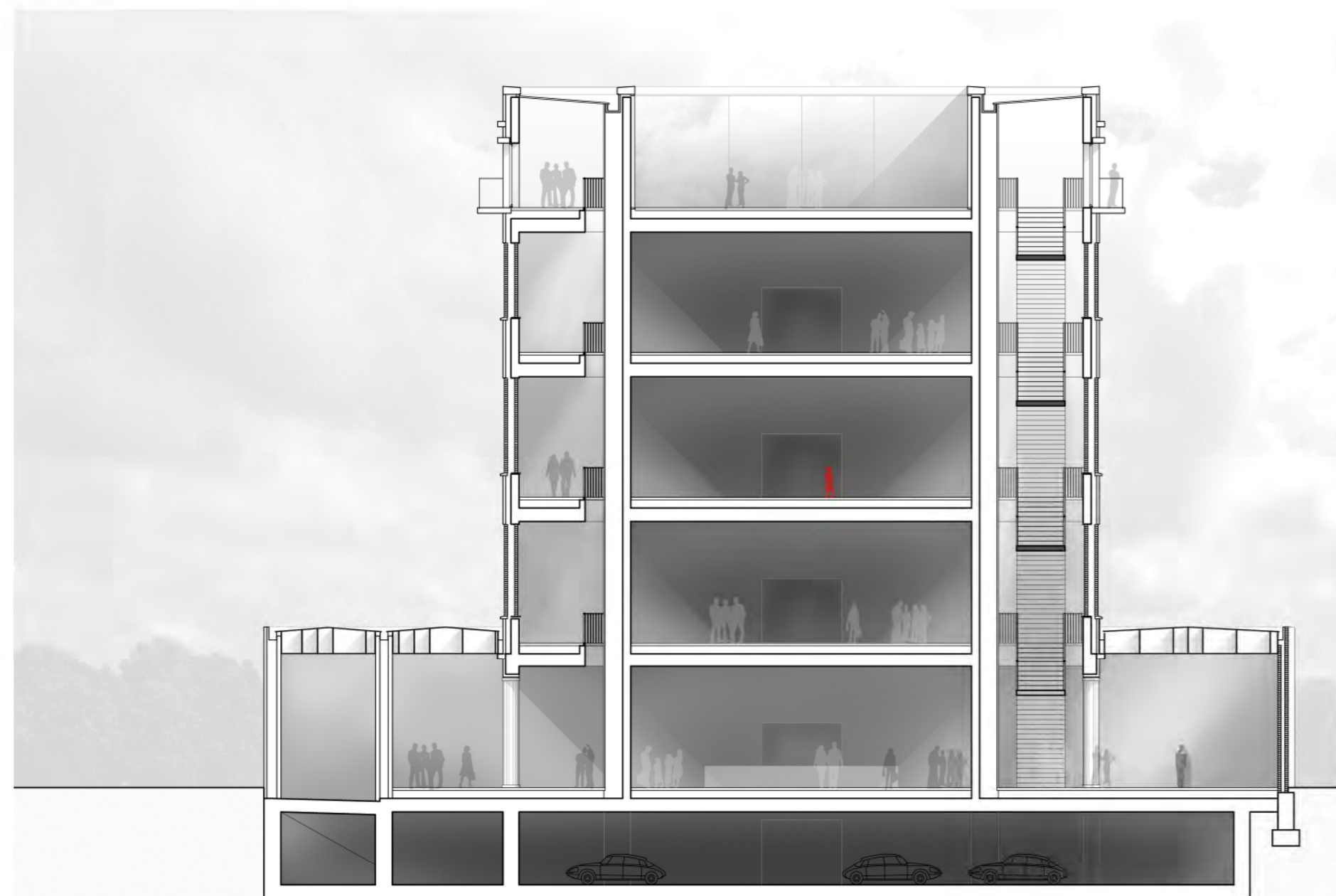

begane grond

1e verdieping

dwarse doorsnede

Het volume van het museum is gelijk aan de som der treinwagens van de 28 konvoien met gemiddeld 10 wagens per konvoi.

Op de 1st, 2de en 3de laag zijn de ramen - van verschillende afmetingen per raam - dichtgemetseld met, van 1 tot 25.267 genummerde bakstenen.

Van bij het verlaten van het grote, lichte gemeenschappelijk gelijkvloers tot het bereik van de dakverdieping, is men aangewezen op het tentoongestelde. De ontmoeting is er met de geschiedenis. Men vindt er zichzelf terug. Er is geen centraal atrium, geen gebouwd continuüm, geen of bijna geen natuurlijk licht. De museale ruimtes moeten het hebben van gecontroleerd licht, licht dat onder de regie van de scenografie valt. De meest synagogen hebben ramen en zijn lichtig met daglicht gevuld. Dit museum heeft dichtgemetseld ramen, 25.267 stenen verhinderen daglicht, getuigen van afwezigheid en eenzaamheid.

De verdiepingen gaan zodoende ook geen relatie met de stad aan, alleen op de dakverdieping kan men langs de buitenkant rondom 3/4 van het gebouw de stad en vooral de kazerne waarnemen, de plaats voor de kazerne en vooral de binnenkoer inkijken.

westgevel

zuidgevel

Perspectief Goswin de Stassartstraat

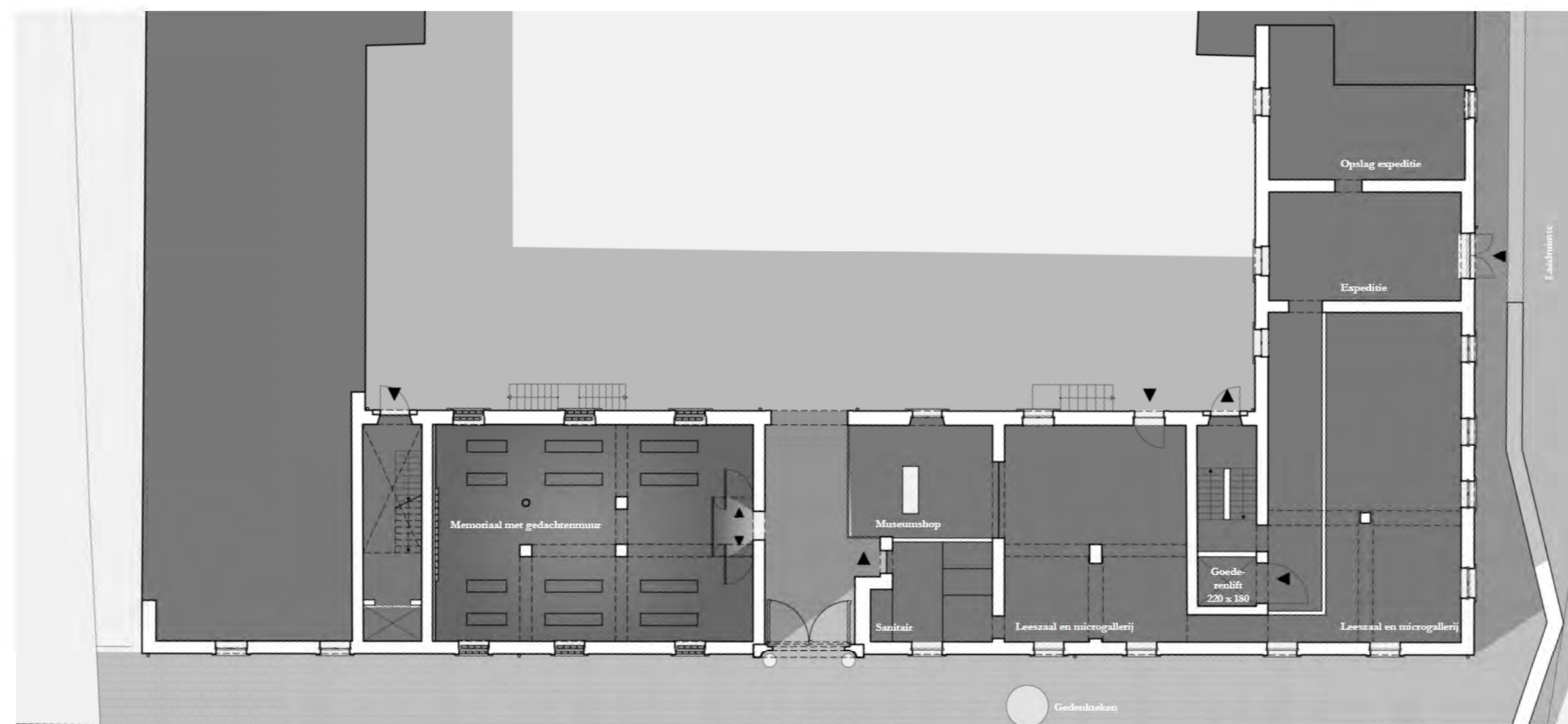
Lange doorsnede

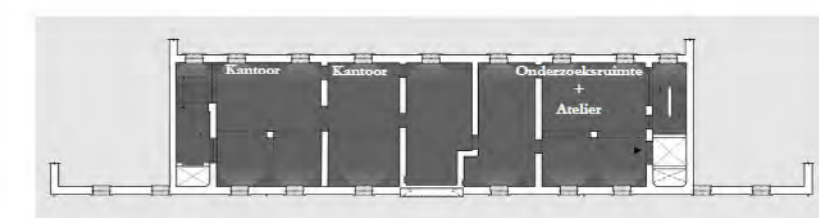
Perspectief tentoonstellingsvloer

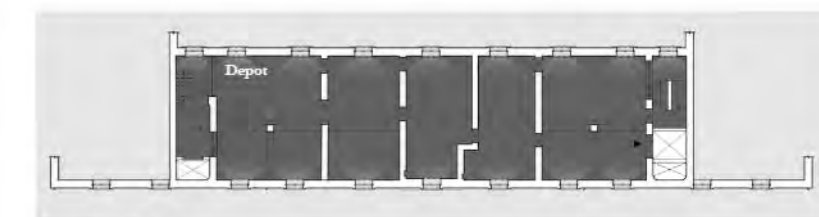
kelderverdieping

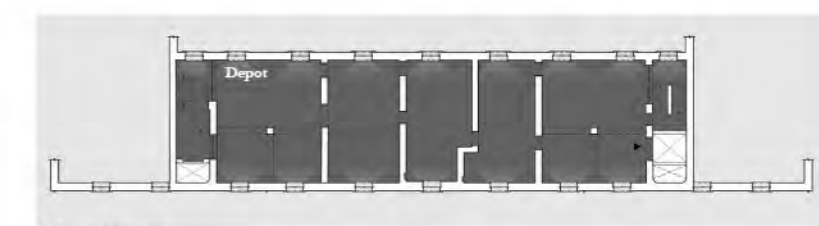
begane grond

eerste verdieping

tweede verdieping

dakverdieping

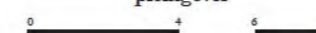
Het nieuwe gebouw wil in de eerste plaats een casco zijn, dat op een vrije manier kan worden ingevuld door de scenografie. Tussen de punt en het corpus van het gebouw bevinden zich telkens trap en lift. Terwijl het lijf vrij blijft voor tentoonstellingsruimte, wordt de punt ingevuld met andere programmaonderdelen. In de kelder bevinden zich het atelier, de kleedruimte, gidsenruimte en EHBO. Op de begane grond wordt de punt ingevuld met vestiaire en expeditieruimte. Op de verdiepingen bevindt zich telkens een klaslokaal dat rijk van licht voorzien is. Op de dakverdieping geeft de punt ruimte aan een auditorium dat aansluit bij de bezoekersruimte. De benedenverdieping blijft vrij voor een open (wisselende) opstelling en fungeert als plein.

Het oude kazernegebouw wordt op een zo logisch mogelijke manier ingevuld met de gevraagde ruimtes. De benedenverdieping is de meest publieke met de leeszaal, museumshop en bezinningsruimte. Deze laatste is een donkere ruimte. Hier zijn de ramen ook dichtgemetseld met genummerde stenen. De resterende stenen worden gebruikt om een gedachtenmuur te maken. Deze is onaf en bevat spleten, naar analogie met de klaagmuur. Mensen kunnen hier hun herinnering of boodschap kwijt. Langs de Tinellaan wordt de expeditie geregeld. Een nieuwe goederenlift wordt in de bestaande trappenkoker ingewerkt en verbindt de opslagkelder met de ateliers en depots op de verdieping. Op de eerste verdieping worden de werkruimtes en daarbij horende faciliteiten georganiseerd.

De ramen van de oude kazerne, althans van het museumgedeelte, worden ontdaan van hun oude verdeling. Blank glas wordt in de stenen neggen geplaatst en vormt een subtiel verschil met de rest van het gebouw. Aan het huidige binnenplein wordt niet geraakt.

pleingevel

Perspectief begane grond

Duurzaam is een hoofdthema in het architecturaal werk. Het gaat om de lange duur en meestal gaat het dus om verandering en veranderbaarheid in de tijd. Dit gebouw, dit museum, deze plaats moet de herinnering voor zeer lange tijd vasthouden. Immers om het met Jan Wolkers te zeggen:

“Hoe kan je een vorm vinden om een misdaad te gedenken waarvan je het gevoel hebt dat die nog niet uitgewist zal zijn als onze planeet over twee of tweeduizend eeuwen in het heelal zal zijn opgelost. Tot barstens toe kan je hersens afpijnigen of er een beeld wil opdoemen dat die schande en dat leed bij benadering zou kunnen weergeven. Je kijkt naar de hemel en je begrijpt niet dat dat blauwe uitspansel boven de ontzetting heeft gestaan, even onaangedaan en vredig als boven een wei met bloemen. En in een visioen van rechtvaardigheid zie je de blauwe lucht boven je vol barsten trekken, alsof de verschrikking die daar op aarde onder haar heeft plaatsgehad voorgoed de eeuwigheid geschonden heeft.”

(Citaat van Jan Wolkers bij de onthulling van zijn sculptuur *Nooit meer Auschwitz* (1977) op de Oosterbegraafplaats in Amsterdam)

Het gebouw, de plek wil de architecturale vertolking zijn van het cultureel belang en rol van het museum als institutie.

Foto © Stephan Vanheteem

Perspectief Tinellaan